

מעשה דחשב

אמונה הגות ומחשבה

כרך ב

נושא מרכזי

טוויון

Maaseh Hoshev, vol. 2: Equality

מעשה חושב ב - שוויון

ועדה מייעצת

הרב יעקב אריאל
הרב אליהו בלומנצוויג
הרב חיים סבתו
הרב יצחק שילת
הרב אליעזר מלמד

ייעוץ

הרב עזריאל אריאל
ד"ר דניאל שליט

מערכת

הרב בעז אופן
הרב חזן חלמיש
הרב אוריאל עיטם

מרכז המערכת ועורך

הרב ליאור לביא

עריכה לשונית: יערה פריד, בנימין פרנקל וישראל רוזנברג
עימוד ועיצוב: סטודיו ולדמן

© כל הזכויות שמורות למערכת כתב העת 'מעשה חושב' - אמונה הגות ומחשבה, תשע"ה, 2017

כתובת דוא"ל למשלוח מאמרים: maasechoshev10@gmail.com
את המאמרים יש להגיש בקובץ 'וורד'. היקף המאמר עד כ-5,000 מילה (בקשות מיוחדות לחריגה מהיקף זה יידונו במערכת).

בשיתוף מרכז הלכה והוראה

מרכז הלכה והוראה

ספרי מגיד, הוצאת קורן

ת"ד 4044 ירושלים 9104001

טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 4-238-526-965-978 ISBN

נדפס בישראל תשע"ה Printed in Israel 2017

יעמדו על הברכה כל התומכים, התורמים והמסייעים להוצאת כרך זה לאור - ברוח ובחומר: חברי הוועדה המייעצת והעורכת ובראשם מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א; עורכי הלשון - על עבודתם המקצועית, היסודית והמדורקת: יערה פריד, בנימין פרנקל וישראל רוזנברג; זהבה ולדמן - על הצורה הנאה שהעניקה לכל המלאכה בעימוד, סדר ועיצוב; והתורם היקר, איש חזון ומעשה - מר מיכאל מירילשוילי ועוזרו הנאמן ידידי מר מנחם (מני) בושוייב. כמו כן, תודה רבה לעמותת 'מרכז הלכה והוראה' בראשות מו"ר הרב יוסף צבי רימון שליט"א ולמנכ"ל העמותה, ידידי היקר קהת רענן, על התמיכה והסיוע. תודה רבה לאנשי הוצאת קורן-מגיד: הרב ראובן ציגלר וידידי יהושע מילר, על הטיפול המסור בכל שלבי מלאכת ההוצאה. ברכת ה' על כולכם.

מעשה חשב -

פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן,

ארי מצד זה ונשר מצד זה.

(רש"י שמות כו, א)

שתי מלאכות מרכזיות עומדות בבסיסו של עולמנו הרוחני; האחת - העמקת מושגי האמונה, הרחבתם ובירורם, מלאכה זו נמשלת לנשר המגביה עוף. השנייה - התמודדות אמיצה ובוטחת עם אתגרי השעה המופיעים מזמן לזמן כ'הארה' חדשה ודורשים יחס ומענה, מלאכה זו נמשלת לאריה בתקפו וגבורתו. שתי מלאכות אלה חושפות יחד פנים חדשות במפגש בין האדם לאֱלֹהֵי; 'אחת דיבר אֱלֹהִים שתיים זו שמעתי'.

תוכן העניינים

	במחשבה תחילה
9	דבר העורך
13	תקצירי המאמרים

נושא מרכזי: שוויון

	הרב יצחק שילת	בני בכורי ישראל
23		על פרטיקולריות ואוניברסליות בתורה
	פרופ' שלום רוזנברג	על עקרונות המוסר היהודי
39		'ואהבת לרעך כמוך' - אוניברסליזם ושוויון
	הרב חיים נבון	אני ברייה וחברי ברייה
53		ערך השוויון - מבט יהודי
	הרבנית נעמי שפירא	לבחור מחדש
71		על נסירה כמפתח לחיבור בין העולם לה' ובין נשים לגברים
	הרב ארי שבט	מעמד האישה - בין הלכה להנהגה
79		איך באמת הורה הרב קוק בפועל בעניין 'בחירת נשים'? תעודות חדשות וחדשניות
	הרב זאב שמע	נתיב האחוזה
89		משנה חברתית וכלכלית לאור כתבי המהר"ל מפראג

אמונה, מוסר ועבודת ה'

	הרב עדין אבן-ישראל	ומבקשי ה' יבינו כל
117	(שטיינזלץ)	מבקשי ה' - מי הם ומהו עניינם?
	הרב אליהו ליפשיץ	תורה זו שאנו לומדים, על שום מה?
123		על לימוד גמרא ואהבת תורה

135	למען תדעו ותבינו ייחוד השם וגילוי ייחודו באספקלריית הרמח"ל	הרב מרדכי שריקי
147	"לצחצח את הכפתורים" פרשנות משיחית למשבר החילון בהגות אדמו"רי חב"ד בדורות האחרונים	נתנאל לדרברג

חברה, מדינה ומדע

165	בני נח האקטואליות של תורת בני נח לימינו	הרב אורי שרקי
175	לב חדש ומוח גמיש חזון אחרית הימים בעידן מדעי המוח	ד"ר מרדכי ליפו
193	אמונה מתוך מדע האמונה הנגזרת מהפילוסופיה וההיסטוריה של המדע	שחר פלד
213	הסנהדרין שבדרך הראי"ה קוק, הרב שלמה גורן והרבנות הראשית	ד"ר שפרה מישלוב

מחשבת ההלכה

237	אמת ואמונה הידיעות המדעיות שבדברי חז"ל - תוקפן ומקורן	הרב אביגדור אמיתי

אישים, שיטות וסקירת ספרות תורנית

267	מתוהו לתיקון - מאמר על האר"י ז"ל מאת ר' הלל צייטלין כולל מבוא קצר על תולדות חייו של ר' הלל צייטלין	אליהו אמיתי
291	אמונות, דעות ונבואה על אמונות ודעות לרס"ג עם מבואות וביאורים מאת הרב הנזיר	ד"ר דניאל שליט

	הרב דניאל וולף	חידוש בבית המדרש
309		חידושים בדרך הלימוד של מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל
317	הרב יוני רוזנצווייג	והוא יישר אורחותיך על הספר 'מסילות בלבכם'

'ופניהם איש אל אחיו'

תגובות

	ד"ר ברוך כהנא	רבדים של דעת
327		תגובה לרב ישראל אריאל על מאמרו 'להישאב או לפנות' - דעת ה'אתה' כחלק מדעת א-לוהים (פורסם במעשה חושב כרך א)
341	ישראל אריאל	אתה ה' לבדך כשאתה לבדך - מי יאמר לך 'אתה'? תגובה לתגובה
351	כותבי המאמרים	

במהשבה תחילה

דבר העורך

אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו [...] ויוצאות וחולות בכרמים [...]

עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר (ישעיהו כה, ט) "ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".

(תענית לא ע"ב)

וזהו הענין המחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד מראה באצבעו. ובכחינת העיגולים שם אין מדרגות, שהכל שוים כמו עיגול שאין בו ראש וסוף.

(פרי צדיק, קרח א)

בשבח והודאה לבורא העולם, אנו שמחים להגיש לפניכם את הכרך השני של כתב העת 'מעשה חושב'. זכינו והכרך הראשון זכה לתפוצה רחבה ולהערכה רבה בקרב קהלים מגוונים בבית המדרש ומחוצה לו. בכך החל להתקיים חפצנו בהקמתו: לעורר שיח מעמיק ומשמעותי בנושאי הליכה העומדים במרכז עולמנו הרוחני.

כקודמו, גם הכרך הנוכחי מלא וגדוש מאמרים מעמיקים ומרתקים במגוון נושאים. כותבי המאמרים הם תלמידי חכמים ותלמידות חכמים, חוקרים והוגים מן השורה הראשונה. המאמרים נחלקים למדורים: אמונה, מוסר ועבודת ה'; חברה, מדינה ומדע; מחשבת ההלכה; אישים, שיטות וסקירת ספרות תורנית. נוסף על המדורים הללו מצטרף בכרך זה גם מדור תגובות על מאמרי הכרך הקודם. מדור זה, ששמו 'ופניהם איש אל אחיו', מגמתו לבטא בתוכנו את פירושו של ר' יעקב בעל הטורים לפסוק: "כמו שני חברים שנושאים ונותנים

בדברי תורה; בכרך זה נערך משא ומתן חברי שכזה בתגובה לכרך הקודם, שעסק בנושא 'דעת א־לוהים'.

הנושא המרכזי שנבחר לכרך זה הנו השוויון. נושא זה הוא מן הבוערים בעולם בכלל, וממילא - משפיע מאוד גם על העולם היהודי בפרט. תחת כותרת כללית זאת חוסים מגוון תתי־נושאים העומדים במרכז מחלוקות חריפות בחברה הישראלית ובעולם כולו, בהם היחס בין ישראל לעמים; מגדר ומשפחה; כלכלה; משפט ועוד.

שורשי ערך זה נטועים עמוק בקרקע התרבות המערבית עוד מימי המהפכה הצרפתית בסימתה: "חופש, שוויון, אחווה". לא במקרה מופיע החופש ראשון מבין שלושת הערכים - נראה שהחופש הליברלי הוא הערך המרכזי, ושני האחרים מהווים ביטויים ויישומים שלו.

חופש ממי? באותה מהפכה היה מדובר בחופש מסוים מאוד: החופש מן הכנסייה ומשושלת המלוכה, שהיו שני מחזיקי השלטון עד אז, ובייחוד בימי הביניים.

אותו חופש, שבמידה רבה משקף את עמידת האדם כעצמאי ובן־חורין, עבר בימינו מעין שיבוט רדיקלי והפך לחופש טוטלי - פסיכולוגי, חברתי, מגדרי, כלכלי, מיני ועוד. מעתה, אין עוד כמעט "מובן מאליו" בכל תחום שהוא, וכמעט שניתן להפריז ולומר - 'איש בחופשו ובהעדפתו יחיה'.

כאמור, אחת הנגזרות המרכזיות של החופש הוא ערך השוויון. בימינו הפך ערך זה, כמו אחיו - החופש, לערך מכונן שאיננו מהווה רק ביטוי לאחווה מעמדית, חוקתית או כלכלית, אלא זוכה למעמד של מעין ערך־על מחולל ערכים, או ליתר דיוק - משווה בין ערכים.

מעתה, כל ניסיון הבדלה הוא 'דיכוי' וכל ניסיון לקביעת ערך וצורת הסתכלות הן 'נרטיב' - צורת ההסתכלות הסובייקטיבית של הפרט בלבד. העמדה הפוסטמודרנית הרדיקלית היא ביטוי לשוויוניות שכזאת, אלא שבשונה מאמה־הורתה בימי המהפכה, כעת אין סולם ערכים אלטרנטיבי לזה ש'נשרף', אלא מעין ייאוש כללי מהעמדת אלטרנטיבה כלשהי, ולכן - כל ערך 'שווה' - או נכון יותר לומר - 'לא שווה', בדיוק באותה המידה.

אלא שיש לסייג מעט את הצורה שבה הוצגו הדברים; ערך השוויון לכל העדפה שריר וקיים כל עוד אינך מערער חלילה על עצם מרכזיותו של ערך זה וטוען שיש להגביל ולסייג אותו, שאם לא כן, הרי שאתה נתפס כמדכא וכאויב החופש, החירות והשוויון. זוהי למעשה הטוטליות והרדיקליות של ערך השוויון כיום.

במחשבה תחילה

עד כאן הצגת הבעיה או המורכבות שעמה אנו נדרשים להתמודד כיהודים מאמינים האוחזים בסולם ערכים כולל, המקיף את כל חיינו. כיצד מתמודדים עם האווירה השוויונית המקיפה הזאת? ומה יש לנו להשיב על עצם הטענות המוסריות שביסודן?

המאמרים השונים בנושא השוויון שבכרך זה מבקשים להתמודד עם הדילמות שהועלו לצד דילמות נוספות: מהי מהות ההבדלה שבין ישראל לעמים? האם החברה היהודית שוויונית? מה יחסנו לנושא השוויון המגדרי - מעמד האישה? מהי עמדת התורה לגבי השוויון הכלכלי? דרך העיון במגוון הסוגיות הללו ובאחרות יוצגו כיווני מחשבה שעשויים לסייע בהתמודדות הרעיונית והמעשית כיום.

כבכל תופעה רעיונית רחבה, שומה עלינו להתבונן ולחשוף את ה'ניצוץ' החיוכי הטמון בה, כדי שנוכל "להוציא גם מהרימון הזה, המעובה בקליפתו, איזה תוך תמציתי, הראוי להתקיים אחרי מירוקו, ליבוננו וצירופו" (הרב קוק, מאמר 'דעת א-לוהים' עמ' קלה).

מהו אפוא אותו 'התוך התמציתי הראוי להתקיים' של ערך השוויון הרדיקלי שעמו אנו מתמודדים כיום?

ראשית כול, נראה שהפוסטמודרניזם עושה שירות גדול וחשוב בעצם העובדה שהוא מוריד מכיסאן את כל היומרות האנושיות הטוטליות להבנת המציאות ולהנהגתה, כגון הסוציאליזם המרקסיסטי, הנאציזם וכו'. הבעיה היא כמובן שבמקום לפתוח את התודעה המוגבלת הוא נכשל בדיקו במקום שבו כשלו הגישות שקדמו לו, בהפיכתו בעצמו לטוטליטרי. אלמלא הכשל הזה, יכול היה הפוסטמודרניזם לבטא סוג של ענווה; הכרה בכך שאין לאף אחד בעלות מוחלטת על האמת.

מנקודת מבט יהודית, ערך השוויון המוחלט קיים במובנו העמוק בעמידה אל מול המקור הא-לוהי האין-סופי. תודעת חוסר השוויון נובעת מן הפער המובנה שקיים בין בני האדם - בחכמה, בכישרון, בעושר, ביופי וכו'. הפערים הללו יוצרים חוסר שוויוניות ומפרידים בין אדם לזולתו. אולם מצד העמידה מול אהבתו האין-סופית של הבורא אין הבדלים ואין דרגות, "כולכם שוין לפני" (תנחומא נצבים ב) ו"טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו" (תהילים קמה, ט).

אותה עמידה שוויונית אל מול הא-ל מעניקה תוקף וערך לכל בריה "שאיין לך אדם שאיין לו שעה ואיין לך דבר שאיין לו מקום" (משנה אבות ד, ג). השוויון שאיננו עומד מול מקורו, לעומת זאת, מבטל כל ערך ובסופו של דבר מרדד את כל הערכים אל המכנה המשותף הנמוך.

זהו מקור הסולידריות העמוקה שמתוארת בחגיגת ט"ו באב בקרב בנות ירושלים במחולן, וכמקבילה אליו - כדברי רבי צדוק הכהן: "זהו עניין המחול לצדיקים" העתידי; עמידה כנה וישירה מול הקב"ה החושפת כמה כל אחד - מהזווית הייחודית לו - שווה, אהוב ובעל ערך לפניו יתברך (היחס בין שתי התנועות הללו - בעולם ובאדם, קשור באבחנה הקיימת במקורות הפנימיים בין שתי דרכי התגלותו של הבורא - 'אור מקיף' ו'אור פנימי', או הנהגת ה'יושר' המבדילה ומבחינה והנהגת ה'עיוגולים' ה'שווה ומשווה גדול וקטון', ואכמ"ל). יש אפוא לפנינו כבר עתה, גם אם בצורה נפולה, כהה, ולעתים לצערנו הרב אף הרסנית, התנוצצות האור של העתיד לבוא.

אנו מתפללים ומקווים שיוסיפו בירווי כרך זה לפזר ולו במעט את ערפילי המחשבה שסובבים את מושג השוויון בימינו "וְנִשְׁאָר גַּם הוּא לְאֵלֵהֶינוּ..." (זכריה ט, ז).

ליאור לביא

מרכז המערכת ועורך

ט"ו במנחם אב התשע"ז

עם חתימת כרך זה התבשרנו
על הסתלקותו לגנזי מרומים של מורנו היקר,

הרב ישראל רוזן זצ"ל

הרב ישראל זכה לפעול כל חייו בהתאם למשאת נפשו הטהורה:
"לשכון בצומת שבין היהדות והחיים העכשוויים; בהלכה, בהגות ובחיי המעשה".
(מתוך המבוא לספרו 'נקודת מבט')

היוזמה לייסודו של כתב העת 'מעשה חושב' צמחה בהשראת השנתון 'תחומין',
עת זכיתי להימנות עם חברי מכון 'צומת'.
כתב העת זכה לברכתו ולעיודו של מורנו הרב ישראל, עמו הייתי מרבה להתייעץ.

אנו תפילה שמפעלנו ימשיך את חזונו הגדול,
לשכון בצומת שבין העולמות - היהדות והחיים העכשוויים; בהלכה, בהגות ובחיי המעשה.
תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

תקצירי המאמרים

נושא מרכזי: שוויון

בני בכורי ישראל

על פרטיקולריות ואוניברסליות בתורה
הרב יצחק שילת

מהי משמעותו של המושג 'עם'? התורה מייחדת את עם ישראל בשני כינויים: "בני בכורי ישראל" ו"ממלכת כהנים". מבעד לפן הפרטיקולרי ניבט בשני הביטויים פן אוניברסלי, אך למרות זאת התורה אינה מציבה בפני עם ישראל אתגר של השפעה אקטיבית על האנושות. את מאמצינו עלינו להשקיע לא ב"קירוב" הגויים, אלא בתיקון פנימי. אור לגויים יופיע כאשר ביתנו יימלא אור.

על עקרונות המוסר היהודי

'ואהבת לרעך כמוך' - אוניברסליזם ושוויון
פרופ' שלום רוזנברג

המוסר היהודי הקלאסי בנוי כבניין בן שלוש קומות. שתי הראשונות מתוארות במחלוקת קלאסית: "ר' עקיבא אומר: 'וְאַהֲבַת לְרֵעִי כְמוֹת אֲנִי ה'", זה כלל גדול בתורה" - זאת הקומה הראשונה. "בן עזאי אומר: 'זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֵי אָדָם', זה כלל גדול מזה" - זאת הקומה השנייה. ומעתה לעיקרון שלישי - ההליכה בדרכי ה'. בעיקרון זה בא לידי ביטוי האוניברסליזם הרחב ביותר.

אני ברייה וחברי ברייה

ערך השוויון - מבט יהודי
הרב חיים נבון

התפיסה העכשווית של ערך השוויון מוחקת את זהותם הייחודית של בני האדם. מרקם החיים הממשי מפורק לרשימה של זכויות, שאותן יש לחלק באופן שוויוני בין בני האנוש - שאין להם כל ערך עצמי; לא עוד משפחה כמוקד זהות ומרקם חיים, אלא "זכות לזוגיות" ו"זכות להורות". כנגד הגישה הזו מנסחת היהדות שוויון חי לפני האלוהים, מתוך חייהם הממשיים של אנשים, משפחות וקהילות. השוויון היהודי מעוגן ב"שלום הבריות", בחייהם של אנשים ונשים, בזיקותיהם המשפחתיות ובקיומה החיוני של החברה כולה.

לבחור מחדש

על נסירה כמפתח לחיבור בין העולם לה' ובין נשים לגברים

הרבנית נעמי שפירא

סוד הנסירה מלמד על מהות הקשר בין הבורא לברואים. הוא מתגלה שוב ושוב בהקשרים שונים ובמערכות יחסים שונות של שניים שהם אחד, ומהווה משל לתהליכים רבים – כלל עולמיים וגם פנים אישיותיים. המאמר דן בנסירה כמשקפת תהליכים היסטוריים שחוללו שינוי הן בקשר בין האנושות לה' והן במערכת היחסים בין העולם הנשי לעולם הגברי.

מעמד האישה – בין הלכה להנהגה

איך באמת הורה הרב קוק בפועל בעניין 'בחירת נשים'? תעודות חדשות וחדשניות

הרב ארי שבט

מן המפורסמות היא החמתו של מרן הרב קוק זצ"ל נגד בחירת נשים, ולעתים קרובות נדרשים לסוגיה מתנגדיו ומתנגדי תלמידיו. הרב ארי שבט, מהמרכז התיעודי בבית הרב קוק, מפרסם כאן שמונה תעודות ועדויות לא מוכרות, המבהירות שהרב מעולם לא סבר שיש איסור קטגורי בנושא, ותמיד היה מחובר גם לתמונה המלאה ולשיקולים כלליים.

נתיב האחוה

משנה חברתית וכלכלית לאור כתבי המהר"ל מפראג

הרב זאב שמע

המהר"ל חי במציאות שבה הכלכלה ותורת המדינה היו שונות מאוד מאשר בימינו, אולם אפשר לחלץ מדבריו הנחות יסוד ולאורך לגבש ולהציע משנה כלכלית-חברתית הרלוונטית לדורנו. במאמר שלפנינו דן המחבר בשאלת זכות הקניין והיחס לרכוש ולעושר, בערך השוויון לעומת ערך החירות בהקשר הכלכלי, בערכי הצדקה ובמעגלי האחריות השונים בחברה.

אמונה, מוסר ועבודת ה'

ומבקשי ה' יבינו כל

מבקשי ה' - מי הם ומהו עניינם?

הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

בספר משלי כתוב: "וּמִבְקָשֵׁי ה' יִבְיֵנוּ כָל" (כח, ה). הביטויים "מבקשי ה'", "מבקשי פניך", "דורשי ה'" ודומיהם נזכרים בתנ"ך פעמים אחדות בלבד. מי או מה הם "מבקשי ה'" ומהו עניינם? מבקשי ה' הם, במהותם, בני אדם המבקשים דבר שאין לו סוף. בתוך המציאות הם יכולים להגיע רק לדרגה חלקית של הבנה; מעל לכל מה שבכוחנו להבין, לעולם תהיה דעת עליונה יותר.

תורה זו שאנו לומדים, על שום מה?

על לימוד גמרא ואהבת תורה

הרב אליהו ליפשיץ

חמדה גנוזה ניתנה לעם סגולה, וכך נוצר קשר בלתי ניתן לניתוק בין עם ישראל לתורת ישראל. לתורה אין קיום בעולם בלי העם הלומד אותה, ולעם אין קיום בלי התורה המאירה את דרכו. בתקופתנו נשחק ערך יסודי זה, והשאלה "למה ללמוד גמרא" היא שאלה שכיחה המצריכה התייחסות. המאמר עוסק בשאלה זו תוך מתן תשומת לב לחוויית הלימוד ולמחיר שמשלמים על עצם העלאת השאלה.

למען תדעו ותבינו

ייחוד השם וגילוי ייחודו באספקלריית הרמח"ל

הרב מרדכי שריקי

נושא ייחוד השם הוא יסוד גדול באמונה ובתורת ישראל. הגם שהרמב"ם ונושאי כליו דיברו על השכר והעונש ועל ההשגחה, עיקר דבריהם נסב על ייחוד ה'מציאות' של השם. אצל הרמח"ל נתפש פן אחר של הייחוד - והוא העיקרי אצלו: "ייחוד השליטה"; האל ית' שולט על כל נברא, ואין דבר שנולד אלא מרצונו. לא זו אף זו, כל המעשים שנעשו במשך כל ההיסטוריה של האנושות מטרתם היא להביא את העולם לשלמותו ולגילוי ייחודו של הקב"ה.

”לצחצה את הכפתורים”

פרשנות משיחית למשבר החילון בהגות אדמו”רי חב”ד בדורות האחרונים

נתנאל לדרברג

חסידות חב”ד מתאפיינת בתפיסת משיחיות ייחודית. הנחות היסוד של אדמו”ר הזקן רבי שניאור זלמן מלאדי ורבי דובער בדבר מהות הנפש היהודית המתגלה בקיום מעשי של תורה ומצוות, נסתרות מול התעצמות תהליכי החילון בעת המודרנית. הפתרון הפרדוקסלי לכך היה הנכחת הממד המשיחי ולא דחייתו, תוך נתינת דגש על מוחשיות הגאולה ”תכף ומיד ממש”; הבנה שהתרחבות מעגלי החילון בהיקף כה גדול מלמדת על סיום התיקון הארצי, למעט זוטות שיש עוד לתקן.

חברה, מדינה ומדע

בני נח

האקטואליות של תורת בני נח לימינו

הרב אורי שרקי

המסורת היהודית כוללת בקרבה משנה רחבה בדבר המסרים האוניברסליים של היהדות, שאינם אפולוגטיקה ואף לא הומניזם קוסמופוליטי, והיא תורת ”בני נח”. משנה זו מצויה בספרות התורנית, אך כמעט ולא יצאה אל הפועל במהלך הדורות. לכן נותרה הסוגיה עלומה עבור רוב הלומדים, וקל וחומר עבור העולם הכללי, הרואה ביהדות דת מסתגרת. כיום כרויה אוזנם של בני האומות לשיח של עם ישראל, ושומה עלינו לתת להם מענה.

לב חדש ומוח גמיש

חזון אחרית הימים בעידן מדעי המוח

ד”ר מרדכי ליפו

בדומה לנס הטבעי האדיר של התעוררות הרצון לשיבת ציון, קיבוץ גלויות והקמת מדינת ישראל בארץ האבות, בשנים האחרונות מתחיל מהפך בתחום הנפש ומדעי המוח. מהלך זה יכול לסייע מאוד לשיפור התכונות המבניות של המוח ולהפיכה של ’לב אבן’ נוקשה ואטום ל’לב בשר’ גמיש וחכם. נראה שתהליך זה תואם במדויק את פסוקי התורה (דברים ל) המבשרים שלאחר קיבוץ הגלויות וירושת הארץ יימול ה’ את לבנו ואת לב צאצאינו עד להתפתחות רוחנית עמוקה של אהבה את ה’ וחיבור למהות החיים.

אמונה מתוך מדע

האמונה הנגזרת מהפילוסופיה וההיסטוריה של המדע

שחר פלד

במאמר מפורסם ב"אורות", ניסח הראי"ה קוק עיקרון כללי, ולפיו "הכלליות, הוודאות והייחוד תלויים הם זה בזה", והביא את תורת הכבידה של ניוטון כמופת ל"חזיון קוסמולוגי כללי". המאמר הנוכחי בוחן את ההשלכות של עיקרון "הכלליות, הוודאות והייחוד" בהתייחס להיבטים שונים בפילוסופיית המדע של ניוטון ולנכח שיטות אחרות בפילוסופיה של המדע, תוך התכתבות עם ספרו של זאב בכלר "שלוש מהפכות קופרניקיות".

הסנהדרין שבדרך

הראי"ה קוק, הרב שלמה גורן והרבנות הראשית

ד"ר שפרה מישלוב

מטרותיה של הרבנות הראשית לישראל בתפיסתו של הרב שלמה גורן מקבילות ותואמות להשקפותיו של מייסדה הראי"ה קוק. השניים ראו ברבנות מעין 'סנהדרין שבדרך', שמטרתה להוביל את המפנה ההיסטורי של שיבת ישראל לארצו כך שיהיה לא רק תהליך לאומי אלא גם תהליך רוחני שישב את העם למקורותיו העצמיים. במאמר שלפנינו עולה לדיון אופן ההתמודדות של השניים עם הקשיים והאכזבות שהיו מנת חלקם בניסיון להביא את הרבנות למילוי מטרותיה אלה.

מחשבת ההלכה

אמת ואמונה

הידיעות המדעיות שבדברי חז"ל - תוקפן ומקורן

הרב אביגדור אמיתי

הראשונים והאחרונים נחלקו במחלוקת עקרונית לגבי מקורן של הידיעות המדעיות שבחז"ל. המאמר סוקר את הדעות השונות, את הראיות העומדות ביסודן ואף מחלוקות למעשה בעניין, ומבקש להוכיח כי מקור רוב-רובן של הידיעות המדעיות שבחז"ל הוא בחכמי הגויים, וכי יש התאמה רבה בין הידיעות הנמצאות בחז"ל ובין אלו שמופיעות כבר מאות שנים קודם לכן אצל חכמי יוון ושאר חכמי האומות.

אישים, שיטות וסקירת ספרות תורנית

מתווה לתיקון

מאמר על האר"י ז"ל מאת ר' הלל צייטלין
כולל מבוא קצר על תולדות חייו של ר' הלל צייטלין

אליחן אמיתי

ר' הלל צייטלין מסנגר על האר"י ועל משנתו מפני היסטוריונים בני זמנו שטענו כי משנתו הרחיקה את האדם היהודי מהחיים. הוא סוקר כמה מעיקרי משנת האר"י שבספר 'עץ חיים', תוך השוואת דרכו העיונית בקבלה למקובלים רבים ולגדולי החסידות. במאמר מובאים שישה פרקים עיוניים מתורת האר"י, הלקוחים מתוך סדרה בת ט"ו פרקים שפרסם בדו"שבועון 'בדרך'. המאמר פותח בסקירה על פועלו הרוחני של ר' הלל צייטלין.

חידוש בבית המדרש

חידושים בדרך הלימוד של מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל

הרב דניאל וולף

מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל למד במשך עשרות שנים מפי חותנו הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל, נכדו של הרב חיים סולובייצ'יק מבית בריסק. למרות אדיקותו והערצתו לשיטת הלימוד הבריסקאית הקלאסית, הוסיף הרב ליכטנשטיין כמה חידושים משמעותיים ביותר לשיטה זו. המאמר מתאר את שיטת בריסק וסוקר את החידושים שחידש בה הרב ליכטנשטיין.

אמונות, דעות ונבואה

על אמונות ודעות לרס"ג

עם מבואות וביאורים מאת הרב הנזיר

ד"ר דניאל שליט

לפנינו ארבעה כרכים של מבואות וביאורים מאת הרב הנזיר זצ"ל לספר "האמונות והדעות" של הרב סעדיה גאון. יותר משהם מהווים ביאור, ארבעת הכרכים הללו הם מפעל של מחקר, מבואות וסיכומים מאת הרב הנזיר על הנושאים המרכזיים במחשבת היהדות בכלל, כשהם מרוכזים סביב ספר האמונות והדעות.

אף שלכאורה נושאי הפילוסופיה היהודית כבר התיישנו ואינם רלוונטיים כיום, בכל זאת הם עוסקים בנושאים הנצחיים של המחשבה היהודית – ושל ההכרה האנושית. הרב הנזיר אינו רק מפרש, אלא חותר ללווה החי של מחשבת הרס"ג ושל תורת ההכרה בכלל, אל אופן ההכרה הישראלי המיוחד – ה"שמעי" – ואל תרומתו להכרה האנושית.

והוא יישר אורחותיך

על הספר 'מסילות בלבכם'

הרב יוני רוזנצווייג

הספר 'מסילות בלבכם' של ראש ישיבת 'ברכת משה' שבמעלה אדומים, הרב נחום אליעזר רבינוביץ', עוסק ביסודות מרכזיים בעולם היהודי כיום. מאמר זה, הסוקר את הספר, בא להדגיש את המוטיבים המרכזיים שעולים בו: תיקון הנפש ותיקון החברה, תורה ומוסר, יסודות בפסיקת הלכה ועוד.

'ופניהם איש אל אחיו'

תגובות

רבדים של דעת

תגובה למאמרו של הרב ישראל אריאל 'להישאב או לפנות' -
דעת ה'אתה' כחלק מדעת אֵלֹהִים (פורסם ב'מעשה חשב' כרך א)

ד"ר ברוך כהנא

תגובה לרב ישראל אריאל על מאמרו 'להישאב או לפנות' - דעת ה'אתה' כחלק מדעת אֵלֹהִים (פורסם במעשה חושב כרך א).
מושג האֵלֹהִים של הרב קוק מכיל שני רבדים: ברובד העליון מדובר באֵלֹהִים נסתר, אינ־סופי, שנוכל רק להיכלל באורו וללכת בדרכיו (אך לא להכירו). יש גם רובד נגלה, שבו הבורא המופשט מופיע לפנינו בדמותו המוכרת מן התנ"ך מדברי חז"ל וחכמי ישראל לדורותיהם. המבנה הדו־רובדי הזה יכול לאפשר תפיסה בריאה של העצמי והזולת, שגם הם דו־רובדיים במהותם.

אתה ה' לבדך

כשאתה לבדך - מי יאמר לך 'אתה'?
תגובה לתגובתו של ד"ר ברוך כהנא

ישראל אריאל

התגובה לתגובה נועדה להבהיר את עמדתו של הכותב, כי אינו רואה ב'אתה' רק התפשטות והחצנה של ה'אני', אלא מזהה אותו כחידוש שה'אני' לא בא בסודו, וכשקול לו בהבלחת העצם הנסתר. כמו כן, מסבירה התגובה כי ה'אני' הטהור אינו מנותק לגמרי מן האגו, ואין הרוע זר לו.

נושא מרכזי: שוויון

בני בכורי ישראל על פרטיקולריות ואוניברסליות בתורה

הרב יצחק שילת

מהי משמעותו של המושג 'עם'? התורה מייחדת את עם ישראל בשני כינויים: "בני בכורי ישראל" ו"ממלכת כהנים". מבעד לפן הפרטיקולרי ניבט בשני הביטויים פן אוניברסלי, אך למרות זאת התורה אינה מציבה בפני עם ישראל אתגר של השפעה אקטיבית על האנושות. את מאמצינו עלינו להשקיע לא ב"קירוב" הגויים, אלא בתיקון פנימי. אור לגויים יופיע כאשר ביתנו יימלא אור.

א. מהו עם?

שאלת מעמדו של עם ישראל בין האומות היא שאלת יסוד באמונה. מחד, יסוד האמונה הוא הייחוד: "ה' אחד" (דברים ו, ד), אחד ואין בלתו, שכל הנמצאים לא נמצאו אלא מאמיתת הימצאו, ומאידך, קודמת לקביעה זו הקריאה: "שמע ישראל, ה' אלהינו", משמע: אלוהי ישראל הוא בייחוד. מחד: "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו... וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (שם ד, לה-לט), ומאידך, קודמת לכך האמירה: "השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי, או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים וכו' ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך". לקיחה זו של גוי מקרב גוי מבוטאת בתורה בשני ביטויים יסודיים, השופכים אור מסוים על מהותה. האחד לפני התהליך כולו: "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב), והאחר אחרי היציאה ממצרים, ולקראת השלמתה לבחינת "לקחת לו גוי" במתן תורה: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם יט, ו).

ניזקק תחילה למושג 'גוי' המופיע בביטוי "לקחת לו גוי מקרב גוי". דורות רבים של פילוסופים, סוציולוגים ואנתרופולוגים עמלו לחפש הגדרה למושג 'עם' (ולמקבילו המקראי 'גוי'). אולם ההגדרה מצויה בתורה, במקום הראשון שבו מופיע המושג 'גוי':

ואלה תולדות בני נח, שם חם ויפת, ויוולדו להם בנים אחר המבול. בני יפת... מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם, איש ללשונו למשפחותם בגויהם. ובני חם... אלה בני חם למשפחותם ללשוונותם בארצותם בגויהם. ולשם יולד גם הוא... אלה בני חם למשפחותם ללשוונותם בארצותם לגויהם. אלה משפחות בני נח לתולדותם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול.

(בראשית י')

היפרדות האנושות לגויים מאופיינת באמצעות שלושה מרכיבים, החוזרים אצל כל אחד משלושת הענפים שיצאו משם, חם ויפת, והם: "למשפחותם, ללשוונותם, בארצותם". לאמור: היסוד האתני המשותף, הלשון המשותפת - ובלשון נוצרת התרבות - וחבל הארץ המשותף, הם ההופכים קבוצת אנשים לעם.

כאשר ה' אומר לאברהם: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול" (בראשית יב, א-ב), הוא מזכיר במפורש שניים משלושת המרכיבים, שכן "ואעשך לגוי" משמעו שמזרעך ייווצר גוי. כיצד הוא ייווצר? על ידי שתעבור מארץ מולדתך אל הארץ אשר תהיה מיוחדת לזרעך, ושם יוכל לקום הגוי הזה. הלשון היא כאמור הגורם התרבותי-רוחני, ועליו ידבר ה' עם אברהם בהמשך, אך הוא נרמז כבר כאן בביטוי "גוי גדול", שכן משה רבנו מגדיר את הגוי הגדול הזה לא בכמות גשמית, אלא באיכות רוחנית!

כי מי גוי גדול אשר לו אֱלֹהִים קרובים אליו כה' אֱלֹהֵינו בכל קראנו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נותן לפניכם היום.

(דברים ד, ז-ח)

ב. גוי וממלכה

אל המושג 'גוי' מצטרף לעתים קרובות המושג 'ממלכה', ואף הוא מופיע בפעם הראשונה באותו פרק בבראשית המתאר את היפרדות האנושות לגויים:

1 אין ספק שלפי הפשט "ואעשך לגוי גדול" מכוון גם לריבוי הכמותי, כפירוש רש"י, אבל משה רבנו, באמרו: "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז, ז), מרגיש את הגדלות הרוחנית, שאף היא במשמעות הביטוי "גוי גדול".

וכוש ילד את נמרוד, הוא החל להיות גיבור בארץ, הוא היה גיבור ציד לפני ה', על כן יאמר כנמרוד גיבור ציד לפני ה'. ותהי ראשית ממלכתו בכל, וארץ ואכד וכלנה בארץ שנער. מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח.

(בראשית י, ח-יא)

'ממלכה' מורה על שלטון. עם השולט בארצו באמצעות מנגנון שלטוני הוא 'ממלכה'. ממלכתו של נמרוד הייתה השתלטות כוחנית של "גיבור ציד לפני ה'". "לפני ה'" במשמעות מתריסה: למרות עיני כבודו, כביכול ה' שולט רק בשמים וגיבור הציד שולט בארץ. ותהי ראשית ממלכתו - ממלכתו שכבש לו - בכל, ומן הארץ ההיא יצא אשור. בכל ואשור, מחריבי מלכות ישראל, ממלכת כהנים וגוי קדוש. "שה פזורה ישראל אריות הדיחו, הראשון אכלו מלך אשור, וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל" (ירמיהו נ, יז).² כך מתאר מיכה הנביא את מלכות ישראל לעתיד לבוא:

ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה, ממך לי יצא להיות מושל בישראל, ומוצאותיו מקדם מימי עולם... ועמד ורעה בעז ה', בגאון שם ה' אֱלֹהֵיו... והיה זה שלום, אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם, ורעו את ארץ אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה, והציל מאשור כי יבוא בארצנו וכי ידרוך בגבולנו.

(מיכה ה, א-ה)

המלך העתיד הוא "צעיר להיות באלפי יהודה", הפכו של "גיבור ציד לפני ה'". את כוחו הוא יונק לא מעוצם ידו, אלא מדבקותו בה' הנותן לו כוח לעשות חיל, "ורעה בעז ה', בגאון שם ה' אֱלֹהֵיו". וכך במצוות העמדת מלך בישראל:

והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, למען ילמד ליראה את ה' אֱלֹהֵיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה לעשותם, לבלתי רום לבכו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל.

(דברים יז, יח-כ)

2 "בשנת התשיעית להושע לכד מלך אשור את שומרון ויגל את ישראל אשורה" (מלכים ב' יז, ו); "ובחודש החמישי בשבעה לחודש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים וישרוף את בית ה' ואת בית המלך" (שם כה, ח-ט).

ג. מאלה נפרדו הגויים

לפרק על התפלגות בני שם חם ויפת ל"שבעים האומות", קודמת פרשה מכוננת - פרשת נח שהשתכר והתגלה בתוך אהלו (בראשית ט, כ-כז). התנהגותם של בני נח בסיטואציה הקשה הזאת משמשת בסיס להצגת שלושה אבות-טיפוס של האנושות, המתוארים בדברי נח כאשר הקיץ מיינו.

"וירא חם אבי כנען את ערות אביו". לא לחינם נזכר כאן כנען. הוא ככל הנראה היה "המעורר" של ההתנהגות הנבזית המתוארת ברמז: "וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן", משמע, מעשה היה כאן ולא רק ראייה. "ויקח שם ויפת את השמלה" - ויקח בלשון יחיד, לומר לך: שם היה היוזם, ויפת נלווה אליו. בהתאם לכך מתנבא נח: "ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. ויאמר ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו. יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו". שלשה פסוקים כנגד שלוש הקטגוריות של המוסר: טומאה, קודש, חול (לשון אחר: איסור, מצווה, רשות).³ בטומאה כרוכה קללה, הקדושה זוכה לברכה, והחול המצטרף אל הקודש זוכה להרחבה. שם הויה מופיע רק אצל שם, והוא "אלהי שם", ביחס השייכות, ואילו אצל יפת נזכר אלהים, בשמו הכללי, ובלי יחס של שייכות: "יפת אלהים ליפת, וישכון באהלי שם". לפי הפשט התחבירי (וכך מתרגם אונקלוס): וישכון אלהים באהלי שם. חז"ל מוסיפים: וישכון יפת באהלי שם, "יפיותו של יפת יהא באהלי שם" (מגילה ט ע"ב).

בפרק תולדות העמים, הבא מיד אחר כך (בראשית י), בני יפת ראשונים ורחוקים: "בני יפת גמר ומגוג [...] מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם". איי הגוים בארצותם הן הארצות שמעבר לים (התיכון). בני חם ובני שם חיים באזור היבשתי של המזרח התיכון ובצפון אפריקה. בני חם כוש ומצרים ופוט וכנען. וכוש ילד את נמרוד, "הוא היה גיבור ציד לפני ה' [...] ותהי ראשית ממלכתו כבל". מצרים ילד את "כסלוחים אשר יצאו משם פלשתים". כנען ילד את צידון בכורו ואת חת ואת היבوسی ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי". ארצו של כנען היא היחידה שגבולותיה נזכרים כאן: "ויהי גבול הכנעני מצידון בואכה גררה עד עזה, בואכה סדומה ועמורה ואדמה וצבויים עד לשע". התורה מכינה אותנו למעמדה של ארץ כנען, ארץ סדום ועמורה ואדמה וצבויים, אשר תעבור מקללת כנען לברכת אברהם העברי. שם הוא "אבי כל בני עבר".

כנען ומצרים בני חם הם האנטי-תזה של הגוי הגדול אשר ה' מקים מאברהם העברי. "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג).

3 עיין חובות הלכות שער עבודת האלהים פרק ד; פירוש המשנה לרמב"ם אבות א, טז.

היפרדותו של ישמעאל מעל בית אברהם מסתיימת ב"ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים". היפרדותו של עשו מעל בית יצחק - "שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו" (בראשית כה, כג) - אף היא באה לידי ביטוי ב"ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי, ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה" (בראשית כו, לד-לה), "ותאמר רבקה [...] אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים" (שם כז, מז). ובהמשך מתחברים השנים: "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו לו לאשה" (שם כח, ט).

ה. ממלכת כהנים

מהי "ממלכת כהנים" - ממלכה הנשלטת בידי כהנים? לא ולא. המלכות נמסרה לשבט יהודה: "ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה, ממך לי יצא להיות מושל בישראל, ומוצאותיו מקדם מימי עולם", כברכת יעקב: "לא יסוד שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט, י).⁴ גם בתהילים נאמר: "נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך" (קלב, יא). אמור מעתה: "ממלכת כהנים" משמעה ממלכה שהיא כולה כהנים. "ממלכת כהנים וגוי קדוש" הם שני מושגים מקבילים: הגוי כולו הוא גוי קדוש, והממלכה כולה היא ממלכה של כהנים. מהם כהנים ומה תפקידם? "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה', לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה" (דברים י, ח). הכהנים הם חלק מהעם המסור לעבודת הקודש. אם ישראל כולם כהנים - מיהו העם שהם נציגיו? הוי אומר: שאר העמים. ישראל הם כהני האנושות: "ואתם כהני ה' תקראו, משרתי אלהינו יאמר לכם" (ישעיהו סא, ו).

מושג הכהונה היה קיים אצל עמי קדם עוד לפני שהתקדשו אהרן ובניו: "כי חק לכהנים מאת פרעה" (בראשית מז, כב). אולם, כשם שממלכת נמרוד היא התשליל (הנגטיב) של ממלכת ישראל, כך כהני מצרים הם התשליל של כהני ישראל:

ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה, כי מכרו מצרים איש שדהו כי חזק עליהם הרעב ותהי הארץ לפרעה. ואת העם העביר אותו לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו, רק אדמת הכהנים לא קנה.
(בראשית מז, כ-כב)

4 בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ב) מפורש: "אין מושחין מלכים כהנים, ר' יהודה ענתורדייה על שם לא יסוד שבט מיהודה". וידועים דברי הרמב"ן על הפסוק הזה לגבי עונש החשמונאים שהיו כהנים ומלכו, "ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'".